

ŞEYH GALİB'İN ŞİİR ANLAYIŞI

Mahmut KAPLAN*

ÖZET

Şeyh Galib divan şiirinin son büyük şairidir. Bu makalede, Sebk-i Hindî'nin bu önemli şairinin şiir ve şairle ilgili görüşleri tespit edilmeye çalışıldı. Bu amaçla şairin Divan'ı ve Hüsn ü aşkı tarandı.

Anahtar Kelimeler: Galib, şair, şiir, Sebk-i Hindî.

ŞEYH GALİB'S POETİC MENTALİTY

ABSTRACT

Şeyh Galib is the last greatest poet of Ottoman poetry. He is an important poet of sebk-i Hindî. In this article, it was tried to identify his views on poetry and poet. For this reason, his books titled Divan and Hüsn ü Aşk were reviewed.

Key words: Galib, poet, poetry, İndian Style.

Divan şairleri genellikle kasidelerinin fahriyelerinde ilgi düşürerek şairlik yetenekleriyle övünürler. Bu şairane övünmenin yanında şiirle ilgili düşüncelerini de açıklama fırsatı bulurlar. Zaman zaman gazelerde de şiir anlayışlarını sergilediklerini görmek mümkündür. Bunlara divan dibacelerini de ekleyebiliriz. Divan şiirinin kendini tekrarlamaya, tıkanmaya başladığı bir dönemde Sebk-i Hindî, şairlerimiz için yeni bir teneffüs imkânı sağlamıştır. Divan şiirinin son büyük ustası Şeyh Galib, hem Divan'ında¹ hem de Hüsn ü Aşk² adlı mesnevisinde şiir ve şair hususundaki düşüncelerini açıklamış, hangi şairlerden etkilendiğini, hangilerini beğendiğini söyleyerek kimleri aşma amacında olduğunu değişik vesilelerle ifade etmiştir. Bu tercihler, Galib'in şiir anlayışını vermesi bakımından dikkate değerdir. Kasidelerinin fahriyelerinde ve gazelerinde şairliği ile övünmüş, şiirden ne anlaşılması gerektiğini, şiirde ne gibi özellikler bulunmasını istediğini açıkça belirtmiştir. Galib, divan şiirinin bütün imkânlarını tükettiği bir çağda adeta bir yeniden dirilişi gerçekleştiren şairdir. Talat Sait Halman, "Bir de hep diyoruz ki, divan edebiyatının son büyük şairidir Şeyh Galib, ama onu söylerken unuttuğumuz bir nokta var. Belki de modern Türk şiirinin ilk büyük şairidir. Bence Türk modernizmi, Osmanlı modernizmi, edebiyatta Şeyh Galib'le başlar."³ diyerek bu şairin edebiyatımızdaki önemine vurgu yapar. Bu yazımızda Galib'in şairi nasıl tanımladığını, şiirden ne anladığını, şiirde ne gibi hususiyetler aradığını eserlerinden yola çıkarak tespit etmeye çalışacağız.

Şair Kimdir? Şeyh Galib⁴ bu soruya şöyle cevap vermektedir⁵: Şair, nükte-senc(nükte tartıcı)⁶ , suhan-senc (hesaplı, ölçülü konuşan)⁷, ehl-i dil,

* Prof. Dr. Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ *Şeyh Galib Divanı*, haz. M. Muhsin Kalkaşım, Ankara 1994.

² Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk*, Haz. Orhan Okay- Hüseyin Ayan, İstanbul 1975.

³ Talat Sait Halman, "Şeyh Galib ve Divan Şiirinin Değeri", *Şeyh Galib Kitabı*, İstanbul 1995, ss.191-192.

⁴ Metinde Divan D, Hüsn ü Aşk HA ve gazel g ile gösterilmiştir.

⁵ M.Kaya Bilgegil , Hüsn ü Aşk'ın başında yer alan incelemesinde , Galib'in nasıl bir şairlik tabiatı düşündüğü sorusuna şöyle cevap vermiştir: "Havz-ı feyz,-zahiri mânâlarıyla- ışığın, aydınlığın, suyun, şarabın, mâdenin, gevherin, mücerredin... sihirli bir telkin sühnetinde yumuşayıp, eriyip birliğe yönelen bir terkip halinde mısraa sirâyet ettiği, her mısraa ayrı bir tenazur aynasından içe vuran, yalnız duyguların "aşınâ" çıkabileceği bir şiir pırlıtıdır.". Hüsn ü aşk, s. XIII.

⁶ Divan, g.225, s.376

⁷ Hüsn ü Aşk, s. 38

güzel meşrepli ve mutedildir. Şair olacak kişide dert ve üzüntü bulunmalıdır; onun bir çok belalara uğraması kaçınılmazdır. Galib'in bu genel tariftten sonra şair için öngördüğü husus şudur: Yanağa ve dudağa tenezzül etmeyip görülmedik gül açmalıdır. Şiirin çıktığı bütün yollarda koşturduktan sonra "hayâl şahini" şiir ceylanını avlamalıdır. Şair dedikodularla uğraşmamalı, fikir şarabının denizine dalarak inci çıkarabilmelidir. Aksi halde kaş göz kelimelerini bir araya getirerek, yerli yersiz Arapça kelimeler kullanmak şairlik değildir. Galib, böyle şairleri bir yumurta yumurtlayıp gıdaklayarak bütün köyü ayağa kaldıran tavuğa benzetir:

Mânende-i mâkiyân-ı garrâ
Yek beyzâ hezâr fahr ü da'vâ⁸

Şair, ağızlarda sakız gibi çiğnenen (hayide) sözlerle uğraşmak yerine "taze eda"ya el atıp⁹ "yeni bir yol" açarak, denenmemiş ve denilmemiş olanı bulup söylemeye çalışmalıdır:

Merd ana denir ki açâ nev-râh
Erbâb-ı vukûfu ede agâh HA.s.43

Şairlerin sözleri gönül ve aşkla ilgilidir:

Şâirleriz alaka-i dildir kelâmımız
Yek rişte üzredir güher-i intizâmımız D.g.110, s. 312

Şairin aşktan başka bir şeye söz cevherini harcaması uygun değildir:

Hiç aşktan özge şey revâ mı
Sarf etmege gevher-i kelâmı HA.s.44

Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi Galib , şairi şiirleri ve mazmunları yeni bir eda ile söyleyen kişi olarak tanımlamaktadır.

Şiir Nedir?¹⁰ Galib , eserlerinde şiirin tanımını bir kilim gibi ilmik ilmik dokur. Bir resmi tamamlar gibi bu tarifi parça parça verir. Her şeyden önce söz Allah'ın armağanıdır; insan bu hediyeye lâyıktır.¹¹ Şiir bir mu'cize, dil kılıcı, kâğıt ise peygamberdir; güzellik ülkesi bu araçlarla fethedilir:

Feth ü teshîre yeter kişver-i hüsnü Galib
Mu'cize şi'r ü zebân tiğ ü peyember kâğıd D.g.39,s.270

Şiir, kalpten doğan bir gönül çocuğudur. Şiirde ilham ve şairlik yeteneği her şeyden önemlidir:

Veled-i kalb yeter zâde-i tab'im Galib
Pîr-i endişeme etfâl-i gam olmasa mürîd D.g.41,s.171

Galib, "lafız"larının şişesinde hayal perisinin kanat çırpıtığını söyler. Onun sözleri, hayal gücünün ulaşabileceği en uç noktaya, sihir derecesine ulaşmıştır: Kelimeler şişe, hayaller ise peri çocukları. O, kelimelere yüklediği yeni anlamlarla onları büyüleyici bir söyleyişe ulaştırır:

Şişe-i elfâzımız sahbâ-yı tahkîk istemez
Bir perizâd-ı hayâle cilvegehdîr her biri D.g.325,s.427

Şair için sihir kadar etkili bir şiire ulaşmak kolay olmamıştır. O, ateşler içinde yanarak sözü inci haline getirmiştir:

Yah-pâre kadar kıymeti yokdur bilir ammâ
Galib düşüp ateşlere nazmı güher etti D.g.322,s.425

⁸ Hüsnü Aşk, s.136-137.

⁹ Hüsn ü Aşk, s.138.

¹⁰ M.Kaya Bilgegil, Şeyh Galib'e göre şiir nedir sorusunu, "Şu halde Galib'e göre şiir, ne önce bulunmuş mazmunlar, ne mustalah tâbirler, ne Arapça ibâre, ne ağıdalı edâ, ne belâgat kaidelerine uygunluk, ne mânâca ilgili lafızları bir araya toplayabilme hüneri, ne çehre güzelliğinden bahsetme, ne herkes tarafından beğenilen söz, ne de ehli dışında başkalarına açık bulundurulmuş tam bedâhetir." İfadesiyle cevaplandırır. HA, s.XI.

¹¹ HA.s.131.

Galip şiiri, dilediği mecrada akıtma gücüne sahip olduğunu ve kimseye geçit vermediğini söyler . Bu yüzden o, devrinde ferd-i yegâne olarak kalmıştır:

Vermedi bir kimseye Galib geçit

Kande çevirdiyse söz ırmağını D.g.312,s.420

Şiir yüce bir saraydır.¹² Gazel nazım şeklini sık sık anan şair onu, güzel tasviri yapan şiir olarak niteler. Gazelin ödevi güzeli övmektir:

Galib ma'ârifin de safâsı değer veli

Cânân vasfıdır hele aslı tegazzülün D.g.180,s.350

O kendisini, kalem gibi , şiir zemininde kökleri ve saçakları kıvrılıp bükülmüş mısralarla beslenen bir ağaca benzetir:

Hâme-veş perverdeyiz Gâlib zemîn-i şi'rde

Mısra-ı piçidedir güyâ ki bih u rişemiz D.g.113,s.314

Şiirlerinde binlerce sır incisini gizlemek için kimsenin istif edemeyeceği beyitler söylemiştir.¹³ Kalemi süratli bir at gibi aşka gelerek zemini, zamanı ve bütün nakış ve resimleri ateş haline getirmiştir. Galib, şiirlerinin yakıcılığını şu beyitlerle söyler:

Meğer kilk-i sebük-cevlânın olmuş germ-rev Gâlib

Zemîn âteş zamân âteş bütün nakş u nigâr âteş

D.g.139,s.328

Galib sözüm âteşindir hep

Hâmem bana hem-zebân-ı dildir

D.g.101,s.307

Yakıcı olmayan şiirlere mana kuşları konmaz; hiç gül bahçesi semenderlere mekân olur mu?

Nazm-ı bî-sûzişe mürgân-ı ma'ânî konmaz

Gülşen olsun mu semenderlere bağ-ı yâkût D.g.25, s.262

Galib'in ateş , kırmızı ve yeşil dışında şiirde önemseddiği renkler siyah ve beyazdır. Siyahın, "... göz kamaştırıcı olanın rengi olduğu açıkça anlaşılıyor. Işığın fazlalığıdır. Gündüz ışığını örtüp mahremiyete, samimiyete, saflığa davet eder. Dışsal dünyaya ve dışsal algı organlarına göre mani olup iç dünyaya ve içsel duyuların açılmasına imkân verir. Var olan, ama gözle görülemeyen, maddi olmayan, anlayış gibi, sevgi gibi, muhayyile gibi zihinsel, imgesel, duygusal şeylerin alanına götürür. Maneviyat dünyasına, gayba, ve hayale götürür hayal, fantezi olarak değil de Galib'in bağlı olduğu düşünce geleneğindeki gibi bir yeti ve o yetinin tecrübe alanı (Âlem-i hayal, Âlem-i misâl) olarak anlaşılırsa. Böyle şeyler görülür olmadıklarından karanlıkta gibidirler, ama aydınlatıcı olurlar."¹⁴ Siyah renk Hüsn ü Aşk'ta genellikle olumlu kullanılmıştır: "Hüsn ü Aşk'ta siyahın sadece olumsuz olduğu, saf olumsuz olduğu bir tek mazmunu bile yok. Olumsuzluğu ya hafife alınır, ya da önce engel gibi görünen karanlık, aydınlığa çıkar bir geçit olur, hatta aydınlığın kendisine, aydınlatıcılığa dönüşür."¹⁵ Holbrook, Hüsn ü Aşk'ta geçen "nûr-ı siyah"la ilgili olarak şu alıntıyı verir: "nûr-ı siyahı şöyle anlatır İzutsu: İnanın olgunlaşma evrimine, yaşantının doruk aşamasına, aklın ve dolayısıyla dilin ötesinde birdenbire aydınlanma seviyesine ait bir tecrübenin adı."¹⁶ Kudret Altun da bu konuda Holbrook'un görüşlerini paylaşır, kalbin içinde bulunan ve eskilerce anlayış ve duygunun merkezi sayılan siyah ben, tanımını verdikten sonra Kaya Bilgegil'in nokta-i süveydayı "Nûr-ı Muhammedi" ile ilişkilendirdiğini söyler.¹⁷ Bu renklerden ateş, kırmızı

¹² Divan,g.271,s.398.

¹³ Divan,g.51,s.277.

¹⁴ Victoria Holbrook, "Mazmun mu Klişe Yoksa Devralınmış Mazmun Kavramı mı? Galib'in Hayalinde Renk ve Yorumu", *Şeyh Galib Kitabı*, s.137.

¹⁵ Victoria Holbrook, a.g.m, s.139.

¹⁶ Victoria Holbrook, a.g.m, s.136.

¹⁷ Kudret Altun, "Hüsn ü Aşk'ta Gece Nur-ı Siyahtan Aydınlığa", *İlmi Araştırmalar*, İstanbul 2000,S.10.ss.9-18.

renge ve ıstırabı; yeşil yeniliği ve tazeliği; beyaz kâğıdı, temizliği ve berraklığı ifade eder. Bu renklerin bir araya gelişi Galib'in şiirlerindeki çeşitliliği, büyüleyici renk cümbüşünü ve estetik baharını ifade eder¹⁸:

Feyz-i midâd-ı hâme-i yâkûtum¹⁹ eyledi
Evrâkı pür-nigâr sefid ü siyâh u sürh

Gâlib gül-i mezâmin ü elfâz-ı sâdeden
Kâğıd siyeh-bahâr-ı sefid ü siyâh u sürh D.g.35

Şiir, kendisinden mecazlı anlatım beklenen güzel kokulu bir "gül-i ra'nâ" dır,²⁰ ifadesi şairin imaja verdiği değeri ifade eder. Ona göre şiirden anlayan bir kimsenin beğendiği, renkli hayallerle dolu bir beyit dünyalara değer:

Bir ehl-i sühân ki ide tahsîn
Bin çarha değer o beyt-i rengîn HA.s.43

Galib'e göre şiirde, herkes tarafından bilinmeyen, herkesin kullanmadığı (garip) kelimelere yer verilmemelidir. Çünkü gazelde manaların hareketi aşına sözlerle olur. İnsanların bildiği, yerleşmiş kelimelerin çevresinde zengin bir çağrışım atmosferi meydana gelmiştir. Galib, şiir dili konusunda Nabî'yi eleştirirken kendisi de çok terkipli mısralar yazmaktan kurtulamaz: "Bir defa Galib'in şiiri, derin hayal örgüsüyle yoğrulmuş olup fazla terkiplidir (sebk-i Hindî). Oysa kendisi fikir olarak Nabî'yi bile, dilinin külfetli olmasından dolayı muahaze etmektedir."²¹

Okuyucu, aşına olduğu kelimelerle söylenmiş bir şiirden daha çok haz alır. İrem bahçesine yabani ot yakışmadığı gibi şiire de garip kelimeler yakışmaz:

Aşinâ lafz iledir cünbüş-i ma'nâ-yı latif
Gülsitân-ı İrem'e sebze-i bigâne abes D.g.29,s.264

Şiirde "vuzuh"a iltifat etmeyen Galib, sözün fazla açık olmasının şiirden uzaklaştıracağına inanır. Şair bunu yakalayınca kadar pek çok tecrübe geçirmelidir:

Olmaya sözü bedîhi-i tâm
Ede nice tecrübeyle itmâm HA.s.43

Gazelin güzelliği, bir gelin gibi edebî sanatlar ve mazmunlarla süslü²²; mısralarının da birbirine uygun olması ile mümkündür. Kısacası beytin her iki mısrai uyum içinde buluşmalıdır:

Pirâne düştü ol kadar Es'ad ki bu gazel
Mısra'larının birbirine iltikâsı var D.g.95,s.303

O'nun şiirdeki hedefi çok daha ötededir. Galib, şiirinin sadece yer yüzünde değil, gökte de melekler tarafından beğenilmesini sağlamak için çok uğraşmış, yeni zeminler yoklamış ve başarılı da olmuştur:

Ne tâze zemînler bulurdu Galib-i zâr
Sözün felekde melekler pesend edinceye dek D.g.175,s.34

Galib'in istediği şiirin tanımına ulaşabilmek için onun şiirde aradığı özellikleri tespit etmemiz gerekir. O, şiir (özellikle gazel) bir çarpıda söylenmişçesine güzel olmalıdır, diyerek böyle şiirler yazdığı için övünür:

Meclis-i ehl-i sühanda yek kalemdir bu gazel
Es'adâ söz var mı hüsn-i tab' u isti'dâdıma D.g.287,s.407.

Şiirde İ'câz: Şiir, mucize derecesinde benzersiz olmalıdır. Bu bütün divan şairlerinin de biricik hedefidir. "İ'câz" her şair için bir "kızıl elma"dır;

¹⁸ Galib'in şiirlerindeki renkler başka bir makalenin konusu olacaktır.

¹⁹ Yakut kelimesi İslâm dünyasında hat tarihinin önemli merhalelerinden biri olan Yakut Musta'sımî (ö.698/1298)'yi hatırlatacak şekilde tevriyeli kullanılmıştır. Yakut için bkz. M.Nihat Çetin, İslam Ansiklopedisi, C.13, İstanbul1986.s. 352 vd.

²⁰ Divan,g.88,s.300.

²¹ İskender Pala, "Galib Vardır Şeyh Galib'den İçerü", Şeyh Galib Kitabı, s.163.

²² Divan,g.151,s.334.

bütün çabalar ona ulaşabilme yolunda harcanır. Şairin bu hususu işleyen bazı beyitlerini örnek olarak sunuyoruz:

Es'ada kâdir iken mu'cize Hârût-ı kalem
Râh-ı eş'ârda sihr etme büyük câhımdır D.g.70,s.290

Edip nazm-ı bülendim silm-i ma'nî-i Hanif Es'ad
Mesîh-i kilik-i pâki târem-i i'câza yol bulmuş D.g.137,s.327

Sen hemân Galib hamûş ol da'vi-i i'câzdan
Bu gazel çok şa'ir-i meşhûra eyler i'tirâz D.g.145,s.331

Ser-hadd-i nazmı bulmadı tab'-ı sühanveri
İ'câza vardı Galib'in eş'ârı neyleyim D.g.224,s.375

Şiirde Mana yeni, orijinal ve kimse tarafından söylenmemiş olmalıdır. Diğer şairler gibi Galib de "bikr-i mana" ardından koşarken şiiri, "bikr-i mana"yı arama yolunda Leyla'nın düğününde feryat eden Mecnun'un mersiyyesi gibi olur:

Bikr-i ma'nâyâ tahassürle nevâ-yı suhanım
Sûr-ı Leylâdaki mersiyye-i Mecnûn gibidir D.g.72,s.290

Şiiri şiiri yapan elbette yeni, yeni olduğu kadar da *renkli manalar*dır. Çünkü bu, gazel yazmada kalemin ödediği kan bahası sayılıp aynı zamanda şiirin hüznün verici olması gerektiğini de ima etmektedir. Şiir, güzeli tasvir ederken *düşünce gücü* ünlü ressam *Mani* titizliğiyle çalışır:

Es'adâ ma'nî-i nev tıfl-ı nev-âmûz bize
Fenn-i endîşede üstâd derler o biziz D.g.122,s.319

Eylemiş ol sanemi Mânî-i fikrim tasvîr
Eser-i hâme-i pergârına mâşa'allâh D.g.295,s.410

Şiirde söz "lafız", mana mumunun pervanesi olmazsa bir işe yaramaz²³; kâkülünden maksat yağma ve kargaşa olduğu gibi, şiirde de asıl olan manadır.²⁴ Galib, harfleri üzerlik tohumuna, manayı ise ateşe benzetir.²⁵ Şeker ve süt gibi kelimeleri kullanmakla şiir tatlılaştırılmaz. Şiire tatlılık veren²⁶, yüzünü güldüren manadır.²⁷ Galib bir başka beytinde *manayı Hz. Musa'nın "yed-i beyzâ"sına benzetir:*

Yed-i beyzâ-yı ma'nâ âşikâr eyleser de tab'ı
Çıkan ceyb-i keremden şâ'ire dest-i du'âdır hep D.Kit'a 18,s.438.

Şiir için mana şarap; söz "lafz" ise kadehtir.(D.g.76,s.294) Aşağıdaki beyitte şair manayı aya, dili de onu ikiye ayıran parmağa benzeterek *Hz. Muhammed'in "şakk-ı kamer"* mucizesine telmihte bulunmuştur:

Benim mu'ciz-beyân-ı nutk bürhânım dehânımdır
Meh-i ma'nâ-yı şakka tîg engüşt-i zebânımdır D.g.98,s.305

Bir başka beytinde Galib, manayı gök yüzüne, kendisini de, kelimelere hayat vermekte, *Hz. İsa'ya* teşbih eder.²⁸ Aşağıdaki beyitte ise şair manayı bir ceylana, şiirini de onu avlayan kemende benzetmiştir:

Kemend-i nazmım ederken gazâl-ı ma'niyi râm
Yine de o şühuma Galib gazel beğendiremem D.g.213,s.369

Şiirde manayı saraya²⁹ ya da murg'a (kuş)³⁰ benzeten Şeyh Galib, kalem gibi başım kesilse bile duyulmamış, söylenmemiş manaları aramaktan vazgeçmem diyerek orijinal bir şiir peşinde olduğunu söyler:

²³ Divan, g.123,s.319.

²⁴ Divan, g.147,s.331.

²⁵ Divan, g.307,s.417.

²⁶ Divan, g.43,s.272.

²⁷ Divan, g.255,s.391.

²⁸ Divan, g.102,s.307.

²⁹ Divan, g.203,s.363.

Hâme-veş başım feda etsem de Galib eylemem

Kat'-ı hâhiş ma'ni-i nâ-güfteyi teftişden D.g.265,s.396

Ancak bu arayışın hiç de kolay olmadığını vurgulamaktan kendisini alamaz:

Hafidir hüsn-i ma'nâ gibi Galib

Bilen vasf edemez ma'nâ-yı hüsnü D.g.306,s.417

Şiirde Mazmun: Şiirde mazmunların önemini her fırsatta vurgulayan Galib, bunu gül³¹ ve gonca örneği ile anlatır:

Sen Es'ad düşürürsün gonca-i mazmûnu hep ammâ

Bu tarh-ı dil-keşe teşrif eden yârâna kalmaz hiç D.g.31,s.265

Mazmunun tanımını yapmayan şair daha çok bu “gül” ve “gonca” teşbihleriyle şiirde söylenmemiş olan mazmunu yakalamaya çalıştığını dile getirir. Mazmun konusunda yazılanları değerlendirdiği makalesinde Kenan Erdoğan, şairin bu husustaki düşüncelerine, “Mânâca ilgili sözleri bir araya getirmek (ki bağlı unsur denilen mazmunun gereklerinden biridir.), sadece bir oyun ve bir hünerdir ve musaffâ (saf) şiirden nasibi olmayanların işidir. Onlar sözün gösterişine ve dışına bakarlar.” ifadesiyle ışık tutar.³² O, yeni bir üslûp peşinde olup incelik ve mazmunun tek başına şiir için yeterli olmadığını da farkındadır.

Çün şive-i nâza mâiliz biz

Bir tâze edâya kâiliz biz

Yoksa ne nezâket ü ne mazmûn

Da'vâ-yı fazilet ile meşhûn HA.s.138

Şiirde Hayâl: Galib, şiirin temel öğelerinden olan *hayal* konusunu sık sık işler. Hayali, sebz-âba ve kuşa³³, benzeterek şairlikte *i'câz* derecesinin hayalle ölçüldüğünü belirtir:

Bu söze Kur'an gibi imân eder ehl-i sühân

Şâ'irin Galib tahayyül rûtbe-i i'câzıdır D.g.55,s.280

Galib, Kur'an örneğini vererek tahayyülün şiir için ne denli önemli olduğunu anlatıp kendisini bu alanın Aristo'su olarak över . Öyle bir hayal gücüne sahiptir ki kalbi Aristo'nun İskender'e yaptığı ayna gibi dünyayı tarassut edebilir:

O Aristo-yı hayâlim ki cihan

Seyrgâh-ı rasad-ı kalbimdir D.g.69,s.289

Her devirde yüksek hayal gücüne sahip ancak bir iki şair bulunduğunu söyleyen Galib, onların da saf hayallerini sarf ederek i'caza ulaşabildiklerini vurgular:

Her devrde bir iki sühân-sâz

Elbette eder beyân-ı i'câz

Sarfetme ile hayâl-i sâfın

Arzeyler edâ-yı i'tirâfın HA.s.135

Kalem: Şair çoğu kez kalemi teşhis ederek şairliğinin gücünü anlatır. Kalemini fiskiyeye ve gezdiği her yeri yeşerten Hızır'a benzetir³⁴. Eğer der, kalemim divan arsasını yeşertmeseydi fikir cennetinin gülleri bitmezdi(açmazdı):

Gülleri Galib yeşermezdi behişt-i fikretin

³⁰ Divan, g.172,s.345.

³¹ Divan, g.35, g.289,s.407; g.177,s.348.

³² Kenan Erdoğan, “Mazmun Üzerine Yazılanlar ve Divan Şiirinde Kullanılan Bazı Mazmun ve Remizlerin Niyazi- i Mısıri'de Kullanılışı”, *C.B.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Manisa 1997, S.1. s.279.

³³ Divan,g.61,s.284, g.47,s.275,.

³⁴ D,g.58,s.282.

Etmeseydi Hızr-ı hâmem arsa-i divânı sebz D.g.108,s.311

Her ne kadar baharın akıcı şiirleri eski ise de Galib'in kaleminin feyzi zemini yenilemiş; köhne, eskimiş nazım meydanını yeni bir şiir vücuda getirerek tazelemiştir:

Zemini tâzeledi feyz-i hâme-i Galib
Egerçi köhnedir eş'âr-ı âbdâr-ı bahâr D.g.104,s.308

Galib zemîn-i köhneyi Hızr-ı hayât-ves
Geçdikçe kilk-i sebz-pâyın nev-zemîn eder D.g.62,s.285

Galib şiirde tazelik (yenilik) kavramı üzerinde önemle durmuştur. Güzel şiirler ortaya getirmek kolay değildir. Mutsuz kalemi, kanlı gözyaşlarını sel gibi akıtarak şiir gül bahçesini tazeler:

Galib sirişk-i alin edip cûybâr-ı hûn
Gülzâr-ı nazmı hâme-i nâ-kâm tâzeler D.g.75,s.293

Galib'in Şairliği Şeyh Galib'in şairliği konusunda bütün kaynaklar birleşir. Bütün görüşleri sıralamak bu yazının uzamasına sebep olacağından sadece bazı bilim adamlarımızın görüşlerini vermekle yetineceğiz. Sedit Yüksel, "Galip, kendisinden önceki Türk şairlerine benzememek yolunda bir taraftan Buharalı Şevket'in çok ince ve girift hayallere dayanan tarzı (Sebk-i Hindî)ni örnek alırken diğer taraftan şair atalarının beş yüz yıl boyunca işleyip olgunlaştırdıkları mistik mazmunlara tevarüs etmiş bulunuyordu. O, bu hazır unsurları, emsalsiz tahayyül kudreti ve büyük sanatçı istidadiyle kaynaştırarak gerçekten en güzel mistik şiiri meydana getirmekle -tâbir câizse- bir nevi neo-mysticisme yapmış oldu." ³⁵, Ali Alparslan, "Şeyh Galib'in sanatının en orijinal tarafı, bağlı olduğu Sebk-i Hindî akımının icâbı, hususî bir üslûp sahibi olmasıdır. Bu yüzden, onun şiirleriyle karşılaşan bir kimse derin hayaller yanında, mücerret (yalın) kelimeler isim ve sıfat tamlamaları ve birleşik sıfatlarla örülmüş ifade tarzlarını anlamakta zorluk çekebilirler. Lâkin hemen söyleyelim ki, bu çeşit bir ifade ve anlatım tarzı şiir diline yeni ve orijinal bir çeşni ve zenginlikle birlikte birlikte bir de renk kazandırmıştır." ³⁶, Orhan Okay, "Şeyh Galib, tam bir divan şairidir şüphesiz. Onda eskiden gelen ve tekrarlanan pek çok mazmun ve şekil vardır. Fakat o, olağanüstü yeniliklerin de peşindedir. Batı sanatını bilmeyen veya tanımayan bu sanatkâr bir süre sonra, kendi yaşadığı çağda, içinde bulunduğu toplumun tedrici yenileşmelerine dahi şahit olacaktır. Bunlara paralel olarak Osmanlı şiirinin geleceğinin rüyasını görmek istiyordu. Bunun için, şiirde yaptığı hamlenin farkında ve şuurunda bir sanatkârdır. Mesela fahriye, divan şiirinde bir gelenektir sadece, ama Galib'de, bir erken poetika karakterinde görünür." ³⁷, İskender Pala, "Şeyh Galib, Türk edebiyatının en müstesna şairlerinden biridir. Ama hiçbir zaman Mevleviliğin dışında bir şair değildir." ³⁸ diyerek şairi değerlendirirler. Galib, şairliğini bir fahriye niteliğindeki şu rubaisinde mükemmel bir şekilde dile getirmiştir.

Ol şâ'ir-i kem-yâb benim kim Galib
Mazmunlarımı anlamamak ayb olmaz
Yektâ güher-i gayb-ı hüviyyetdir hep
Gavvâs-ı hîred behrever-i gayb olmaz D. Rubai 19,s.445

Şairliğinden emin olan Şeyh Galib, kendisi için, "mu'ciz-beyân (anlatışı herkese benzemeyen), mu'ciz-dem(nefesi mucize gibi etkili olan) ³⁹, pür-gûluğa heves etmez (çalçene olmayan, az şiir söyleyen) ⁴⁰, sühân-icâd (söz, şiir icad

³⁵ Sedit Yüksel, *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Ankara 1963, s.165.

³⁶ Ali Alparslan, *Şeyh Galib*, Ankara 1988, s.18.

³⁷ Orhan Okay, "Galib dede'nin Dramı", *Şeyh Galib Kitabı*, s.82.

³⁸ İskender Pala, a.g.e, s.162.

³⁹ D. s.67, g.179,s.350.

⁴⁰ D. s.82.

eden,orijinal şiir söyleyen), şair-i pür-zür (zorlu, şairliği çok güçlü)⁴¹, ummân-ı gevher (inciler, elmaslar okyanusu)⁴², nakkâd (şiirin iyisini kötüsünü ayıran)⁴³, meşrebi hoş-âmedden berî (tabiatı başkalarının hoşuna gitmeye çalışmayan)⁴⁴, suhan-perdâz-ı aşk (güzel aşk şiirleri söyleyen)⁴⁵, pâkîze-edâ (temiz, saf üslup sahibi)⁴⁶, şeker-rîz (şeker saçan)⁴⁷, tab'ının sultân-ı istignâsına tâbi(tabiatının tok gözlülük padişahına bağlı, başına buyruk)⁴⁸, ruhu'l-kuds (Cebrail-mecazî olarak-)⁴⁹, dil-pezir (gönle hoş gelen)⁵⁰ nükte-senc-i eş'âr (şiir nüktelerini değerlendiren)⁵¹, anka-yı ma'nâ (mana ankası)⁵², ser-efrâz-ı hitâb (benzerlerinden üstün hitap eden)⁵³ tûti (papağan)⁵⁴ gibi sıfatlar kullanır. Bütün bu sıfat ve yakıştırmalarda haklı olduğu tezkireciler, eleştirmenler ve söz ustaları tarafından kabul edilmiştir. Peki Galib bu övünmelere hak çıkaracak şairlik yeteneğine nasıl ulaştı? Bu sorunun cevabı Hüsn ü Aşk'ta açıkça verilmiştir: Şems-i Tebrizî ile Mevlana'nın feyzi, himmeti ve ilhamları sayesinde:

Dil-zinde-i feyz-i Şems-i Tebrîz
Ney pâre-i hâme-i şeker-rîz HA.s.47

Feyz erdi Cenâb-ı Mevleviden
Aldım nice ders Mesneviden HA.s.350

Her ne kadar yukarıdaki sözler adı geçen mesneviyi övme sadedinde söylenmişse de bunun, bütün şiirleri için geçerli olacağı unutulmamalıdır. O, fakr elbisesi içinde, Şevket-i Buharî tavrı takınmasına sebep olarak aşk hünkârı Hz. Mevlana'ya olan hizmetini gösterir , O'ndan feyz aldığını belirterek her şair bu ihšana mazhar olabilir mi diyerek bunu bir iftihar vesilesi sayar:

Vesîle hıdmet-i hünkâr-ı aşkdır Galib
Libâs-ı fakrımıza tavr-ı Şevketânemize D.g.276,s.401

Galib'e feyz-i sühân Hazret-i Monladandır
Tekye-i fahr-ı mahabbetde demin çok çekdim D.g.223,s.374

Ser-be-ser eş'âr-ı Galib dil-pezir olsa ne var
Her suhanver mazhar-ı ihsân-ı Mevlânâ mıdır D.g.99,s.306

Bir başka beyitte ise şairliğinin Hak vergisi ya da dostların himmeti eseri olduğunu söyler.(D.g.294,s.410) Fahriyelerindeki şairane övünme göz ardı edilemeyecek kadar gerçekleri de içermektedir. O kendisini, vatandaşları mana ve söz olan, şiir ülkesinin padişahı olarak görür.(D.g.2,s.249) Onun şiirleri Hocend şairlerini kışkandıracak kadar güzeldir.(D.g.187,s.354) Galib'in, yaptığı işin farkında olarak, Hüsn ü Aşk'ı överken söyledikleri bu hususu işaret etmektedir:

Tarz-ı selefe tekaddüm ettim
Bir başka lûgat tekellüm ettim

.....

⁴¹ D. s.84.

⁴² D. s.89.

⁴³ D. s.91.

⁴⁴ D. s.96. Yukarıdaki ifadenin iyi anlaşılması için beyti yazıyoruz:

Şâ'irim ammâ hoş-âmedden beridir meşrebim
Ben mutî'im tab'ının sultân-ı istignâsına

⁴⁵ D. s.344.

⁴⁶ D. s.355.

⁴⁷ D. s.231.

⁴⁸ D. s.96.

⁴⁹ D. g.80,s.295.

⁵⁰ D.sg.99,s.306.

⁵¹ D. g.225,s.376.

⁵² D. s.250, g.209,s.367.

⁵³ D. g.128,s.321.

⁵⁴ D. s.429.

Billâh bu özge mâcerâdır

Sen bakma ki defter-i belâdır

HA.s.347

O, kendisinden önceki şairleri, "başka bir lûgat" konuşarak geçmiş, başkalarının geçmediği ender bir vadiye şiirler söylemiştir. Bütün şairlere, kendine güvenen varsa şiirlerime nazire yazsın, diyerek çağrıda bulunur:

Gördün mü bu vâdi-i kemini

Divân yolu sanma bu zemini

Engüş-ti hatâ uzatma öyle

Beş beytine bir nazire söyle

HA.s.347-348

Galib, şiir zemininde zurefânın "mazmun gülü" yetiştirdiğini, kendisinin ise bu güllerden bir deste devşirmeye geldiğini söyler:

Gül-i mazmûnu bitirmiş bu zeminde zurefâ

Sardı Es'ad hevesim rabtına bir destesinin D.g.177,s.348

Galib, mesnevîde eşsiz olduğu gibi, gazel yazmada da ustadır. Şairliğinin bu yönünü ihmal edenleri görmüşçesine, bu vadiye iddialı olduğunu şöyle dile getirmiştir:

Arz-ı hâl elde figân dilde zebân şekve-künân

Geldi bu Gâlib-i divâne gazel-hân olarak D.g.171,s.345

O'na göre eskilerin yazdıklarının üzerinde kendi şiirinden daha güzel şiir incileri nazım ipliğine dizilemez.(D.g.112,s.314) Bizim için, güzellik gelininin duvağını açmak ayıp değildir, çünkü biz şairiz, der.(D.g.126,s.321),.

Bütün şairlere meydan okuyan Galib, kendi şiirine diğer şairlerin rakip olamayacağını, onlara meydan okuyarak dile getirir (D.g.301,s.413). Kendi şiiri için şu sıfatları kullanır: "şi'r-i sâf(saf şiir) (D.s.252), gül-i hod-rû (kendi kendine yetişen gül, yaban gülü) (D.s.389), sâkinân-ı arşın ezkârı (Arş meleklerinin zikri) (D.s.172), nazm-ı renkin(renkli, parlak nazım) (D.s.258,276,328), ferd-i yegâne(alanında eşsiz) (D.s.277), etfâl-i mısra' (mısra çocuğu, taze, yeni mısralar) (D.s.298), âteşin (ateşli, yakıcı) (D.s.307), sûret-i şîrin (görünüşü tatlı) (D.s.315), pür-büy-ı ma'ânî (mana kokuları ile dolu) (D.s.323), hoş-âyende genc (hoşa giden, beğenilen hazine) (D.s.355), evlâd-ı nefes (nefes çocukları, ilham çocukları) (D.g.297,s.411), sühân-ı nâdire (az bulunan şiirler) (D.g.254,s.391), dür (inci) (D.g.112,s.314), bezm-i irfâna sâki (irfan meclisine sâki) (D.g.288,s.407), sihr-i beyân (D.s.194), ayn-ı bütûn (nesiller çeşmesi)⁵⁵, ta'bîr-i abîr (güzel kokulu anlatım, üslûp) (D.g.269), rengîn-beyân (güzel, süslü anlatım, söyleyiş) (D.g.269,s.397).

Galib yazdıklarından daha güzel şiir yazılamayacağımı iddia eder:

Bu gazeldir gül-i rûy-ı seped-i eş'arım

Komasın Gâlib anın ehl-i kemâl üstüne gül D.g.197,s.360

Galib'in Beğendiği Şairler: Şiirlerinde, özellikle fahriyelerinde Türk ve İranlı bir çok şairin adını zikreden Şeyh Galib, bunlardan bazılarını beğendiğini, bir kısmını da geçtiğini ifade eder. O, Fuzulî (ö.963/1555-56), Hayâlî (ö.964/1557), Şâhidî (ö.957/1550), Fehîm(ö.1058/1648), Neşâtî (1085/1674), Tıflî (ö.), La'î (ö.1112/1700), Sâbit (1124/1712), Münif (ö.1156/1747), Hanîf (1189/1775), Dervîş Niyaz (1208/1793), Reisülküttâb Râşid (1212/1798), Nevres-i Kadîm (ö.1175/1761-62), Hulûs (1220/1805), Vak'anüvis Pertev (1222/1807)Tezkire-i sanî Arif (1228/1813), Garibî Ebubekir Çelebi (1210?) , Hüseyin Raif Çelebi (ö.?), gibi şairlerin manzumelerini tanzir ve tahmis etmiş, onlar için takrizler yazmıştır. Ayrıca Nevayî (ö.906/1501) tarzında bir gazel yazarak bu şaire duyduğu ilgi ve beğeniye ifade etmiştir. Yine

⁵⁵ Bu ifadenin geçtiği orijinal beyit şudur:

Gireli halvet-i ma'nâya lafızdan Gâlib

Bu zuhûrât kamu ayn-ı bütûn oldu bana

D.g.7, s.252.

Râmiz'in(ö.1202/1813) bir mısraını bir terci ile tazmin etmiş; Şâkir'in (ö.1252/1836) adını anarak bir müstezâd yazmıştır.⁵⁶

Galib'n divanında en çok andığı şair, kendisine mahlas veren ünlü *Neş'et*'tir (ö.1222/1807). Onun için, "kıble-i ehl-i hüner, ârif-i billâh, sırr-ı nihân, Şirâz bülbülü gibi sıfatlar kullanırken şiirini, "metin, âb-ı revân" gibi sıfatlar kullanarak över ve adeta *Neş'et*'i kışkırdığını hissettirip (D.s.98), onun takipçisi olmakla -duyduğu saygıdan ötürü- övünür:

Hazret-i Neş'et'e tâ peyrev olunca Galib

Hâme vâdi-i belağatda dahı çok tolanır D.g.73,s.292

Galib'in andığı Türk şairleri Fehîm (D.g.5,s.250), Hamdî (D.g.141,s.329), La'î(D.g.292,s.409), Fasîh (D.g.191,s.356), Neşâti (D.g.275,s.401), Münif (D.g.79,s.295), Nâbî (D.g.98,s.305), Hanîf ve Nedîm' (D.g.246,s.387)dir. Galib, Sâbit'(D.g.321,s.425)ten, daha o kalem çomağıyla oynarken, "güy-yı edâ"yı (üslûp topunu) kaptığını söyler:

Sâbit dahı çevgân-ı kalemle gezinirken

Galib yetişip güy-yı edâyı kapa düşdü

Galib'in övgüyle andığı ve "peyrev" olmakla övündüğü Türk şairleri Pertev (D.g.185, s.353, g.286,s.406) ve Rif'at' (D.g.326,g.23,s.261)tır.

Galib İran şairlerinden Hafız(ö.792/1389), Tâlib-i Amulî (ö.1035/1625-26), Kelîm-i Hemedânî (ö.1062/1650-51), Sâib-i Tebrizî (ö.1081/1670-71), ve Şevket-i Buharî (ö.1108/1695-96) gibi şairlere nazireler yazmıştır.⁵⁷ İran şairlerinden adlarından söz edip beğendikleri ise Tâlib-i Amulî (D.g.319,s.424), Şevket (D.g.235,s.381) tir.

Bu bölümü Galib'in şu beyti ile tamamlayalım:

Seyr eyle kârın âlem-i âb içre Gâlibin

Zevrak alır sefine-i şi'r ü gazel verir D.g.84,s.298

Evet o, yetiştiği şiir zemininden aldıklarından çok fazlasını vermiştir.

Sonuç olarak, şiire dair görüş ve düşüncelerini tespitte çalıştığımız divan şiirimizin bu büyük ustası, içinden geldiği geleneğin son büyük temsilcisi olarak söz hazinesinin bütün imkânlarını kullanarak, söylenmedik söz bırakmamış, adeta söze hatime çekmiş; kendine has özgün, yeni bir lugat ve yeni bir söyleyişle Hind Üslûbunun en güzel örneklerini verdiği büyük bir divan ve ölümsüz bir mesneviyi geleceğe emanet etmiştir:

Gencînede resm-i nev gözettim

Ben açtım o genci ben tükettim HA.s.348

KAYNAKÇA

- ALPARSLAN, Ali, *Şeyh Galib*, Ankara 1988
 ALTUN, Kudret, "Hüsn ü Aşk'ta Gece Nur-ı Siyahtan Aydınlığa", *İlmî Araştırmalar*, İstanbul 2000, S.10.
 BİLGEGİL, M.Kaya, "Hüsn ü Aşk'a Dair", *Hüsn ü Aşk*, Haz. Orhan Okay-Hüseyin Ayan, İstanbul 1975.
 BROWN, E.G., *Tarih-i Edebiyat-ı İran*, (Farsçaya tercüme eden Behrâm Mikdadî), C.II, Tahran 1369.
 ÇETİN, M.Nihat, *İslam Ansiklopedisi*, C.13, İstanbul1986
 ERDOĞAN, Kenan, "Mazmun Üzerine Yazılanlar ve Divan Şiirinde Kullanılan Bazı Mazmun ve Remizlerin Niyazî-i Mısri'de Kullanılışı", *C.B.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, 1997.

⁵⁶ Bu konuda bkz.: Sedit Yüksel, a.g.e. s.114, Abdülbaki Gölpınarlı, *Şeyh Galib Divanından Seçmeler*, İstanbul 1971, s. III, Abdülbaki Gölpınarlı, "Şeyh Galib", *İslam Ansiklopedisi*, C.11, İstanbul 1979, s.464.

⁵⁷ Abdülbaki Gölpınarlı,a.g.e.s.III. ayrıca İran şairleri için bkz.: E.G.Brown, *Tarih-i Edebiyat-ı İran*, (Farsçaya tercüme eden Behrâm Mikdadî), C.II, Tahran 1369,.

- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Şeyh Galib Divanından Seçmeler*, İstanbul 1971.
GÖLPINARLI, Abdülbaki, "Şeyh Galib", *İslam Ansiklopedisi*, C.11, İstanbul 1979.
HOLBROOK, Victoria, "Mazmun mu Klişe Yoksa Devralınmış Mazmun Kavramı mı? Galib'in Hayalinde Renk ve Yorumu", *Şeyh Galib Kitabı, İstanbul 1995*.
PALA, İskender, "Galib Vardır Şeyh Galib'den İçerü", *Şeyh Galib Kitabı, İstanbul 1995*.
Şeyh Galib Divanı, (haz. M. Muhsin Kalkışım), Ankara 1994.
Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk*, haz. Orhan Okay- Hüseyin Ayan, İstanbul 1975.
YÜKSEL, Sedit, *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Ankara 1963.